

“Ale”

Seto esimene värssromaan
Laulnud Anne Vabarna
Ülevaate koostanud Paul Hagu

Anne Vabarna järgneva töö ”Ale” valmimisest informeeris Paulopriit Voolaine Eesti kultuuriüldsust ajakirjas “Eesti Kirjandus” 1928¹, kus esitatust põhiosa moodustab küll värssromaani sisukokkuvõtte pikituna värsinäidetega. Lisatud lühikommentaari ilmneb ka, et P. Voolaine saatis 1927.a. oktoobris A. Vabarnale kirja, kus ta nendib “Peko”-eeposele osaks saanud tähelepanu ja õhutab laulikute ette võtma uue töö, millega tähistada lauliku 50. juubelit. P. Voolaine pakkus ka välja uue teema, ta enda nappis sõnastuses: “Seejuures tähendas allkirjutanu, millest Anne võiks leelotada.”

Seegi kiri pole säilinud, puuduvad ka muud allikad, mis võiks pisut rohkem valgust heita järjekordsele tellimusele. Tulemuse (värssromaani teksti) põhjal (silmas pidades karskuse propagandale orienteeritud hoiakuid, peategelase elukäigu erandlikkust, isegi sentimentalismi mõjudele vihjavate detailide esinemist loo sündmustikus, mis setu rahvatraditsioonile pole üldse omased ning ei avaldu ka lauliku eepilise loomingu selles osas, mis pole tellitud väljastpoolt) võib pidada üsna tõenäoliseks, et tegelikult pakkus P. Voolaine laulikule sõnastamiseks välja värssromaani tervikliku süžee algusest kuni traagilise lõpuni, kaasa arvatud ka tegelaste nimed. Tõenäoliselt ei kaldunud ka laulik peategelase elukäigu kirjeldamisel saadetud skeemist kõrvale, vaid järgis seda üsna täpselt.

Värssromaani sõnastusprotsessi kohta selgub tutvustusest veel, et kui lauliku poeg Ivvo tuli novembriks koju, hakkas ta ema poolt (dikteeritud) teksti kirja panema. “Ale” valmis 6 nädalaga ja saadeti 17. XII 1927. Tartusse P. Voolainele. Hiljem omandas käsikirja Eesti Kirjanduse Selts, selle 2 vihikut säilitatakse praegu Eesti Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas (KM KO, f.117 nr.10:6).

Tekst digitaliseeritud Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli ja Turu Ülikooli Kalevala instituudi ühisprojekti raames Kalevala instituudi rahastusel.

Ortograafiat redigeerinud Paul Hagu.

“Ale” sisukokkuvõtte

Pärast lüürilist sissejuhatust asjaoludest, mis ärgitasid laulikute uut laulu alustama (tuvi tõi Annele kodukülla käsu uut laulu alustada, Essu on kinkinud laulikule lauluoskuse, mida ei tasu kalmu viia [1-164]) hakkab ta jutustama lugu setu noormehest Alest. Ema hällitab terast last koolipoisiks, aga naljatoomis (usundlik taust!) pakub ainsat poega ka Surmale. Vihastunud mees katkub naist juustest, kuid pärast naise selgitust vabandab oma teguviisi [165-306]. Lisaks argielu kirjeldusele [307-435] lisandub episood, kus naine ärgitab oma laisavõitu ning tubaka-armastajat abikaasat kündma ilma piibuta. Mitmete vastuväitluste järele nõuannet järgiva mehe töö edenebki paremini. [336-735].

Ale sirgub virgaks karjaseks [736-786], kes karjas lauluga peletab eemale vihma [787-870] ja tunneb kaasa vaeslastes karjastele, kuigi tõrjub nende lootused, et temast võiks kasvada nende tulevane kosilane: kui ta ei saa kosida rikkast naist, jääb ta ennem vanapoisiks [871-948]. Mitmeid erinevaid üksikseiku kirjeldava karjapoi-põlve järel [949-1489] tahaks Ale sügisel kooli minna. Ale lastaksegi kooli proovi peale, ja kuigi ta käib seal viiskudes ja teistest kehvemalt riides, osutub ta teistest usinamaks ja targemaks [1490-1913]. Suvel teenib Ale endale kooliraha rikkas talus Eestimaal karjasena ja saab juba koolis käia saabastes ning mustas kuues [1914-2318]. Järgneval suvel teenib ta raha (kuigi karjaseks kutsujaid käib palju) kodus seente korjamisega [2319-2509].

Külakooli lõpetamise järel soovivad õpetajad tal kooliteed jätkata. Raha teenimise eesmärgil läheb Ale sulaseks rikkasse eesti talu, kus ta on usin ja virk [2510-2978]. Alet hindab pererahvas isegi sedavõrd, et perenaine sooviks teda oma sugulase, linna lähedal elava ainukese peretütret abikaasaks [2979-3018]. Ale jätkab teenistust sulasena, käib külvi ajal korra koduski oma emalt ilmaendeid/salatarkust pärimas, võttes samas kaasa koolivarustuse, et sügisel linna kooli minna [3019-3910]. Linnas käib Ale läbi kõik koolid ja jõuab lõpuks ülikooli [3911-3956].

Nüüd tutvub ta Taadsiga (neiuga, keda on talle pruudiks soovinud sulasepõlve perenaine). Vastastikune sümpaatia edeneb sedavõrd, et Ale oma endise peremehega kui kosjaisaga kosja sõidab [3957-4063]. (Laulikule ainsana tuntud, vastavate ennete ja kommetega seotud setu traditsioonilised) kosjad lõpevad

¹ P.Voolaine, Lauluema Vabarna Anne romaan “Ale”. – ”Eesti Kirjandus” 1928, lk, 275-283.

kihlusega [4064-4266]. Kuid Kuri saadab keelekandjaid laitma Ale vaesust. Taadsi suhtumine kosilasesse jaheneb, ta ema on täiesti meelt muutnud, vaid isa on täiesti Ale poolt [4167-4395]. Ale oskab siiski pruudi meelt muuta ja koos sõidetakse linna ehteid ostma [4396-4420]. Seal aga rikas noormees Kaadsi (Taadsi endine kosilasekandidaat) hakkab neidu meelitama enda poole, ostes kingitusi ning viies ta restorani. Kaadsi võtab kaasa rikkalikult viina, koos sõidetakse Taadsi poole ja juuakse uued kosjad. Taadsi isal on küll kahtlusi Kaadsi suhtes, aga annab siiski naise ja tütre soovile järele [4421-4722]. Ale püüab oma endist peremeest kaasa kutsudes oma kosilasesisust taastada, kuid see ebaõnnestub [4723-4813].

Taadsi ema käib oma lähemate sugulastega kosilase kodu üle vaatamas, kuna isa minemast keeldub ning hoiatab pärast käikugi tüdruku Kaadsi abiellumast [4814-5243]. Kaadsi meelitab oma isa varandust tema nimele kirjutama, et lõplikult konkurenti Alet võita [5244-5351]. Laulatamas käiku saadavad mitmed pahatahenduslikud ended [5352-5622]. Järgneb suurejooneliste (setupäraste!) pulmade kirjeldus, taas pikitud mitmete hoiatavate ennetega [5623-7651].

Pärast pulmi keelitab Kaadsi naist tolle pärandust mehe nimele kirjutama. Laskmata kodus vanematega nõu pidada saavutab Kaadsi selle, et Taadsi kirjutabki vallamajas – küll väriseva käega – lepingule alla [7652-7811]. Naise varanduse peremeheks saanud Kaadsi läheb kõrtsi ja hakkab vanade sõpradega pummeldama. Vihastades naise keelituste peale käsib ta naisel minna linna peale Alet otsima. Taadsi kohtubki Alega, kuid keelab tol enda juurde tulla. Alles hilja õhtul õnnestub tal mees koju meelitada [7812-8111].

Kui Taadsi isa tuleb tüdruku kutsuma, kiidab tüdruk läbi nutu oma elu, et mitte vanemaid kurvastada [8112-8165]. Uue pere ühiskülaskäigul tunnistab ta siiski emale oma mõtlematut tegu, kuna isa palub langusid poja meelt ohjeldada [8166-8314].

Ühel päeva läheb Kaadsi maamaksusid õiendama. Ülejäänud rahaga läheb ta kõrtsi ning müüb joomasõprade õhutusel veel hobuse ja vankri. Et Taadsi häbeneb meest otsima minna, toob poja koju isa (vana Tuum) [8315-8598]. Paari päeva pärast veskil käies toob Kaadsi koju vaid koti saiajahu, mahamüüdud vilja asemel on kottides saepuru. Jahvatusjärjekorra puudumisele viidates läheb ta teele järgmise koormaga, kuid müüb vilja hoopis linnas, joomingu käigus aga ka hobused ja vankri [8599-8927]. Naine läheb mehele veskile järele söögiga; kuuldes möldrilt tõde, langeb ta minestusse, millest toibudes läheb nuttes koju [8928-9031]. Taadsi sõidab isakoju, kus tunnistab isalegi oma päranduse loovutamise lepingust. Kui sulane tuleb Taadsi koju viima, jätab noorik isakodi igaveseks jumalaga [9032-9209].

Kodus mees peksab naist, purjutab linnas ning käib lõbunaistega. Kaadsi joob maha nii oma isakodu kui ka naise talu [9210-9531].

Kaadsi kutsub Taadsi linna elama, kus lubab kaupluse avada. Teel astub Kaadsi salakõrtsi, joobununa hakkab ta metsa vahel naist peksma. Ale juhtub linnast tulema ja päästab oma endise mõrvoja Kaadsi käest. Too jookseb tänitades linna poole süüdistusega, et Ale tahtnud ta naist käest ära võtta. Taadsi tänab Alet päästmise eest, kahetseb, et ta ei abiellunud Alega, ning uputab enda [9532-9685].

Ale jääb Taadsi kaotuse pärast nõdrameelseks ja paigutatakse vaimuhaiglasse. Rahva hurjutamise pärast häbeneb Kaadsi oma tegu. Naise uppumiskohale minnes jõuab ta paika, kus hakkas naist metsas peksma. Seal tuleb tema juurde Tondi-isa ja joodab Kaadsi surnuks. Tont rõõmustab, sest alkoholisse surnud muutuvad tondi hobuseks [9686-9825].

Taadsi vanemad surevad kurvastusse. Kaadsi vanemad leiavad ulualust linnas varanduseta jäetud poja pool. Kui Ale vanemad poja kurvast saatuselt kuulevad, parastab mees naist. Naise kavatsuse linna poega vaatama minna laidab mees maha. Kui poeg tervena koju ei tule, pärandab ta varanduse ristilastele, aga kuni ta vähegi suudab, tahab ta ise peremees olla. [9826-10042].